

Erkki Fredrikson 10.8.2024

Sortavalan Pitäjöseuran 70 –vuotisjuhla

Arvoisa juhlaväki

Kahden monella tavalla toisilleen kaukaisen pikkukaupungin Sortavalan ja Jyväskylän opilliset suhteet alkoivat kehittyä Sortavalan seminaarin perustamisen vaiheissa 1870-luvun lopulta lähtien. Ensimmäinen suomenkielinen kansakoulunopettajaseminaari oli aloittanut toimintansa Jyväskylässä 1863. Sen opetusta varten kehitetyt opetusmenetelmät ja pedagogiset arvot tulivat olemaan esikuvina kaikille myöhemmille opettajaseminaareille maassamme. Koska maassamme ei ollut seminaarissa opettavien aineiden kokemusta, oli se hankittava ulkomailta, etenkin Saksasta ja Sveitsistä. Jokaisen Jyväskylän seminaarin alkuvaiheissa opettajaksi nimitetyn oli vietettävä vuosi ulkomailla hankkimassa oppiaineensa opetuksen tietämys. Tämä oppi ja täten kirjoitetut oppikirjat tulivat perustaksi seminaarien opetuksessa; ensimmäisenä Jyväskylän jälkeen etenkin Sortavalassa.

Kuten tunnettua oli Sortavalaan suunniteltu perustettavaksi Pyhän synodin alainen venäjänkielinen sisäoppilaitos venäjänkielisen kansanopetuksen järjestämiseksi. Samalla kun tämä 1860-luvun lopulla venäläistyttämistoimi onnistuttiin torjumaan kehittyi ajatus suomenkielisen opettajaseminaarin perustamisesta Sortavalaan konkreettisiksi toimiksi. Jyväskylän seminaarin perustaja ja ensimmäinen johtaja, kouluylhallituksen ylitarkastajaksi nimitetty Uno Cygnaeus tuki Sortavalan seminaarihanketta voimakkaasti. Valtioapäivillä 1877-1878 hanke eteni ja jo 1880 voitiin juhlaa Kymölän seminaarin alkamista, Cygnaeus itseoikeutettuna juhlapuhujana.

Yhteyksiä oli opillisella alalla näiden kahden kaupungin ollut jo aiemmin, sillä maamme ensimmäisen suomenkielisen oppikoulun Jyväskylän Ylä-alkeiskoulun eli myöhemmän Jyväskylän lyseon ensimmäisiin opettajiin kuului Sortavalan piirilääkärin poika Emil Maconi. Lyseon lehtoreiksi niinkään nimitetyillä impilahtelaisella Gustaf Ferrinillä ja jaakkimalaisella Fredrik Clevellä oli myös läheiset yhteytensä Sortavalaan.

Henkilösuhteet, tai niin kuin nykyään sanotaan verkostoituminen korostuu oppilaitosten toiminnassa hyvin voimakkaasti. Tuttavuussuhteet edistävät monia hankkeita usein paremmin kuin vaikkapa viralliset kirjeet. Esimerkki henkilösuhteiden merkityksestä voisi tässä olla vaikkapa isoäitini Siiri Bremerin kertomus, kuinka hänen isänsä Arvid Genetz oli saanut Jyväskylän Lyseoon tullessaan mukaansa isänsä Sortavalan aiemman nimismiehen Lars Oskar Genetzin ystävälleen Emil Maconille kirjoittaman kirjeen, jossa tämä pyysi että Maconi auttaisi hänen poikaansa asunnon hankkimisessa. Asiat järjestyvät helposti kun henkilöt tuntevat toisensa.

Oli luonnollista että Jyväskylässä opettajakokemusta tai seminaarin tai lyseonkin oppia saaneet hakautuivat vastaperustettuun Sortavalan seminaariin ja myöhemmin myös Sortavalan lyseon ja tyttökouluun auenneisiin virkoihin. Jo 1800-luvun lopulla huomattiin kaupungista toiseen siirtymistä jo toiseenkin suuntaan, Sortavalasta Jyväskylään. Olen laskenut että kaikkiaan 50 opettajaa on toiminut pedagogeina kummassakin kaupungissa.

Kymölän seminaarin varhaisessa opettajakuntaa esittävässä kuvassa vuodelta 1885 ovat molemmissa kaupungeissa toimineita, myöhemmät Jyväskylän seminaarin johtajat Kosti Raitio ja Oskar Forsström-Hainari, Jyväskylän seminaarista valmistunut Eero Mäkinen, Jyväskylän lyseosta ylioppilaaksi

päässeet Boxström ja Genetz. Genetz oli ollut Helsingin yliopistosta valmistuttuaan vt. lehtorina Jyväskylän lyseossa sekä lyhyen aikaa vakinaiseksi luonnontieteiden lehtoriksi nimitettynä Jyväskylän seminaarissa. Seminaarin naisosaston ensimmäinen johtajatar oli Jyväskylän seminaarista valmistunut Augusta Bergman. Myöhemmin mm. Jyväskylässä seminaarinlehtorina toiminut Kaarlo Saarialho nimitettiin Sortavalan seminaarin johtajaksi. Sortavalan seminaari oli myös auskultoinnin opinahjo. Jyväskylän seminaarin piirustuksen ja käsityönlehtorina pääosan elämäntyöstään tehnyt arkkitehti Yrjö Blomstedt auskultoivat Sortavalassa Eero Mäkisen johdannolla. Hän jätti Sortavalaan jälkeensä mm. suunnittelemansa Vakkosalmen laululavan ja näkötornin. Myös Blomstedtia virassa seurannut Toivo Salervo auskultoivat Mäkisen ohjauksessa Sortavalan seminaarissa.

Jyväskylässä opiskelleita tai opettaneita Sortavalan seminaarin lehtoreita ja opettajia olivat edellä mainittujen lisäksi Alma Aejmelaeus, Salomon Falk, Jenny Ingman, Martta Kairinen, Tuomas Lehtoranta, Naemi Starck, Hilda Söderström, Julia Bergman, Juho Franssila, Anna Heiniö, Hanna Hypen, Aino Karivirta, Mikko Latva, Abraham Pietikäinen ja Anna Tommila.

Sortavalan lyseossa oli Jyväskylässäkin toimineita jo edellä mainittu rehtori O.A.Hainari, Jyväskylän lyseon käyneet Frans Airola, Elis Arvela ja seminaarin lehtorina opettanut ja Jyväskylän historian kirjoittanut Onni Brummer. Aatu Laitinen, Abraham Pietikäinen, Juuso Putro ja Kaarlo Suomalainen olivat myös kahden kaupungin opettajia.

Sortavalan tyttökoulussa opetti osittain samoja Jyväskylässä toimineita: Augusta Bergman, Onni Brummer, Maria Erikson, Salomon Falck, Arvid Genetz, Risti Hämäläinen, Elisabeth Lundahl, Kosti Raitio, lyhyen aikaa opetti tyttökoulussa pankinjohtajana pitkään toiminut ja useissa hallituksissa ministerinä vaikuttanut Tyko Reinikka .Kaarlo Salokas ja Jyväskylän maaseurakunnan kirkkoherrana 10 v. toiminut Ludvig Sjöstedt opettivat myös Tipolassa.

Jyväskylän seminaarin Sortavalassa opettaneita tai opiskelleita olivat jo mainitut Hainari, Raitio, Relander, Mäkinen, Genetz, Söderström, Brummer, Forss, Saarialho sekä harjoituskoulun opettaja Viivi Särkkä.

Jyväskylän lyseossa opetti vain harva Sortavalassa opiskellut tai opettanut. Mainitut Maconin lisäksi heitä olivat Otto Henrik Cleve, Fredrik Eliel Cleve, matematiikkaa opettanut Ernest Wänttinen ja piitustusta Juuso Putro ja isoäitini Siiri Bremer, os. Genetz.

Jyväskylän tyttökoulun opettajistolla oli myös opillisiä yhteyksiä Sortavalaan. Sortavalan valmistavan koulun perustaja Charlotta Lydecken toimi Jyväskylän seminaarin johtajattaren viran ohella opettajana myös tyttökoulussa. Sortavalan Ala-alkeskoulun rehtorina toiminut jo aiemmin mainittu Otto Henrik Cleve opetti Jyväskylän tyttökoulussa uskontoa, Augusta Emilia Bergman toimi Jyväskylän tyttökoulun laulunopettajakauden jälkeen Sortavalan seminaarin johtajattarena, Sortavalan lukkarina toiminut Kaarlo Henrik Teittinen opetti laulua tyttökoulussa, Alma Aejmelaeus oli laulunopettajana sekä Sortavalan että Jyväskylän tyttökouluissa, isoäitini Ida Hårdh, sittemmin Genetz toimi Jyväskylän tyttökoulun ranskankielen opettajana ja myöhemmin tuntiopettajana Sortavalan kouluissa. Oopperalaulajana mainetta saanut Naemi Starck os. Ingman oli laulunopettajana molempien kaupunkien tyttökouluissa, Kaarle Johannes opetti samoin uskontoa, Marita Kairinen opetti tyttökoulussa historiaa ja suomenkieltä ja oli opettanut samoja aineita myös Sortavalan seminaarissa. Sigurd Forss oli Sortavalan tyttökoulun luonnontieteiden lehtori joka oli ollut vuoden opettajana Sortavalan seminaarissa, Jyväskylän seminaarin lehtori ja tyttökoulun matematiikan lehtori Toimi Harjama oli ollut myös vuoden verran viransijaisena Sortavalan seminaarissa, Sortavalan lyseosta ylioppilaaksi päässyt pappismies Eino Pirinen opetti Jyväskylän tyttökoulussa pikakirjoitusta. Samat nimet toistuvat näiden kuuden vertaillun oppilaitoksen opettajistossa tavan takaa.

Jyväskylän ja Sortavalan opettajisto vaikutti voimakkaasti yhteiskunnallisiin hankkeisiin niin kaupunginvaltuustoissa kuin valtiopäivillä. Valtiopäivämiehinä toimivat ainakin Jyväskylän lyseon lehtori Göös, seminaarinlehtorit Bonsdorff ja Yrjö Koskinen Yrjö-Koskinen. Voimakas Sortavalan seminaarin vaikutus oli useilla vuosisadanvaihteen valtiopäivillä kun Hainari oli pappissäädyn edustajana ja Genetz kaupunkilaisten valitsemana porvarissäädyn edustajana.

Sivistyneistöön kuuluneiden opettajien pendelöinti kahden koulukaupungin välillä välitti opillisten vaikutteiden lisäksi monilla inhimillisen toiminnan aloilla. Erityisen voimakkaita näyttäisivät olleen kaupunkien musiikilliset vaikutteet suomenkielisen kuorolaulutradition alkuaikoina. Sortavala tuli hyvin perässä siinä missä Hagfors ja Hannikainen olivat Jyväskylän laulujuhlaperinteen myötä aloittaneet. Ystävämme Reijo Pajamo tietää tästä parhaimmin.

Kahden kaupunkikulttuuria maaseutukulttuurin keskellä eläneen kaupungin ominaispiirteet rikastuttivat ihmisten välittämänä vaikutteita puolin ja toisin. Karjalaisen keittiön herkut välittyivät opettajaperheiden omaksuman kaupunkilaisen keittiön jalostamina Sortavalasta joihinkin jyväskyläläisiin talouksiin, mutta vaikkapa isoäitini voissa paistamat vehnätaikinasta hyvin ohuiksi leipomat karjalanpiiraat eivät olleet ollenkaan samanlaisia kuin ne ruiskuoriset ja paksut karjalanpiiraat, jotka yleistyivät seudullamme viime sotien jälkeen kun Sortavalan maalaiskunnan väestöä siirrettiin Jyväskylän maalaiskuntaan. Karjalanpiiraita erilaisuudesta toki molemmat, niin kaupunkilaiskulttuurin kuin talonpoikaisen perinteen muovaamat piiraat.

Vaikutteiden välittyminen on inhimillisen kulttuurin perustekijä. Opettajat ovat vaikutteiden välittämisen ammattilaisia, joiden merkitys kohoaa muuta väestöä tärkeämmäksi. Niin kuin nyt vaikka Jyväskylän ja Sortavalan välisessä vaikutteiden välittämisessä.